

Poslanice zagrebačkog nadbiskupa dr. Antuna Bauera u vrijeme Prvog svjetskog rata

DOMAGOJ SREMIĆ

Gimnazija Sisak

Trg hrvatskih branitelja 1

44 000 Sisak

domagoj.sremic@gmail.com

Pregledni rad

Review article

Primljeno/Received: 3.8.2015.

Prihvaćeno/Accepted: 9.10.2015.

U članku se analizira izvorna građa poslanica zagrebačkog nadbiskupa dr. Antuna Bauera iz nadbiskupovog osobnog Dnevnika, kao kronologija paradigmatički oblikovanih i kondicioniranih mirotvornih nastojanja u svrhu senzibiliziranja za ratne nedaće koje su Zagreb i Zagrebačka nadbiskupija u stanovitoj mjeri osjetili.

Ključne riječi: dr. Antun Bauer, zagrebački nadbiskup, Prvi svjetski rat, Zagrebačka nadbiskupija, poslanice, propovijedi

Uvod

Početne godine nadbiskupovanja dr. Antuna Bauera obilježene su izbijanjem Prvog svjetskog rata, koji je unio duboke promjene u hrvatsko društvo unutar sve očitije degeneracije Austro – Ugarske Monarhije. Gradualno napredujući u hijerarhiji zagrebačke Crkve, smrću dotadašnjeg zagrebačkog nadbiskupa Jurja Posilovića 26. travnja 1914. godine, preuzima nadbiskupsku čast. Bremenite ratne godine prisiljavale su dr. Bauera na mukotrpno vodstvo pete po veličini dijeceze u Rimokatoličkoj crkvi, neprestance u svom djelovanju očitujući duboku vjeru i iskrenu pobožnost kao glavnu misao-vodilju, što je eksplicitno istaknuto i u nadbiskupovu grbu – *Fides vincit*.¹ Njegove poslanice, okružnice i propovijedi očituju vjersku brigu mjesne Crkve prema državi i narodu, što mu je priskrbilo ugled i karizmu u nemirnim vremenima svjetskog sukoba.

Ovim radom bit će analizirana i sintetizirana izvorna građa nadbiskupovih antiratnih poslanica iz njegovog osobnog Dnevnika kao kronologija paradigmatički oblikovanih i kondicioniranih mirotvornih nastojanja u svrhu senzibiliziranja za ratne nedaće koje su Zagreb i Zagrebačka nadbiskupija u stanovitoj mjeri osjetili.

Sl. 1 Zagrebački nadbiskup dr. Antun Bauer
Fig. 1 The Archbishop of Zagreb Dr. Antun Bauer

Afirmacija dr. Antuna Bauera kao zagrebačkog nadbiskupa

Značaj osobe dr. Antuna Bauera, kao jednoga u nizu uglednih zagrebačkih nadbiskupa, zaslužuje laudatoran odnos prema njegovu životu i djelu, nadalje

¹ Franjo Šanjek, Nadbiskup Antun Bauer, u Franko Mirošević (ur.), *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb: Školska knjiga, 1995., str. 489 – 493., na str. 491.

perspektive sveučilišnog profesora, filozofskog pisca i člana Akademije.² No, njegova pastirska služba, prožeta brojnim obraćanjima javnosti, u novije vrijeme nije bila značajnije obrađena i prezentirana javnosti, napolose ne ona vezana uz ratne godine Prvog svjetskog rata. Stoga će ovdje biti ukazane i rasvijetljene sve tendencije njegovih misli i nastojanja kako zagrebačku Crkvu efektivnije voditi u takvim izvanrednim vremenima i provesti zadane ciljeve pastoralne službe. Za rekonstrukciju tih nastojanja, uz već objavljenu literaturu, prvorazredan izvor predstavlja *Dnevnik nadbiskupa zagrebačkog dr. Antuna Bauera*, kojega su vodili njegovi tajnici dr. Svetozar Rittig i dr. Kamilo Dočkal.³ Zahvaljujući njima, sukcesivno možemo pratiti i analizirati nadbiskupove dnevne aktivnosti, što je relevantno za ovaj diskurs.

Antun Bauer rođen je 1856. u selu Breznici, u Župi Breznički Hum, a potječe iz gradišćanske obitelji.⁴ Pučku školu polazio je u Jastrebarskom i Varaždinu, a od gimnazijskih dana njegov je život većinom vezan uz Zagreb, gdje nakon studija biva imenovan kapelanom u Župi sv. Marka. Nakon završenog doktorata u Beču, ponovno je 1883. godine vraćen u Zagreb na svećeničku službu. Paralelno s njom razvija i profesorsku karijeru, postavši 1884. godine nadstojnikom Plemićkog konvikta i vjeroučiteljem u Učiteljskoj školi i Gornjogradskoj gimnaziji, a već 1887. na Bogoslovnom fakultetu, namješten je kao suplent profesora temeljnog bogoslovlja. Godine 1888. postaje izvanrednim, a 1904. i redovitim profesorom. Godine 1896. izabran je za dopisnog člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, a 1915. godine dobiva status pravog člana filozofsko-pravnog razreda.⁵ Osim dušobrižničke i profesorske zadaće, Bauer se bavio i politikom, obavljajući dužnost narodnog zastupnika.

Postavši zagrebačkim nadbiskupom netom prije početka Prvog svjetskog rata, pripala mu je zadaća voditi grad Zagreb i Zagrebačku nadbiskupiju kroz ratne godine pragmatičnošću i pronicljivošću duha. U hrvatskoj historiografiji njegovo ime izaziva konotacije mirotvorca i iskrenog domoljuba, prožetog istančanim osjećajem za efektivno djelovanje u nemirno doba Prvog svjetskog rata. Opravdanje za ovakvom karakteri-

zacijom njegova života i djelovanja kroz segment četverogodišnjeg razdoblja nalazimo u njegovim okružnicama, poslanicama i propovijedima, upućenima svećenstvu i vjernicima Zagrebačke nadbiskupije.

Njegov *Dnevnik*, što su ga u razdoblju od 1914. do 1918. godine vodili osobni tajnici, u potpunosti opravdavaju i slijede ovakve naznačene agende.

Ocijenjen još od svojih suvremenika kao čovjek jasnih stavova, goleme erudicije i filozofske rječitosti,⁶ Bauer stječe trajni status istinskog branitelja katoličkih načela te hrvatskih nacionalnih interesa. Veličinu i uspjeh njegovog obraćanja narodu svakako treba pripisati iskrenoj i zdravoj vjeri što ju je u svakoj prigodi znao izraziti, od koje je pobožnost prema Presvetom Srcu Isusovu svakako bila dominantna.

Ratne godine nadbiskupa Bauera

Reperkusije što ih je izazvao atentat na austro-ugarskog prijestolonasljednika Franju Ferdinanda u Sarajevu, 28. lipnja 1914. godine, osjećale su se u Hrvatskoj na brojnim razinama. Skorašnji rat što ga je Austro-Ugarska navijestila Kraljevini Srbiji izazvao je konsternaciju u hrvatskom društvu, a od Hrvata se na Bečkom dvoru prvenstveno očekivala moralna potpora i odaziv u rat. Za nadbiskupa Bauera, kao uostalom i za cjelokupno svećenstvo, započelo je teško doba javnog djelovanja u vidu isticanja vlastitog mišljenja i njihovog utjecaja na javno mnijenje, što su interferirala između potpore Monarhiji i bečkoj politici s jedne, te mirotvorstva s druge strane.

Koherentnost Bauerovih antiratnih misli i poruka upućenih svećenstvu i puku proteže se kroz čitavo razdoblje rata, jer ih uvijek oblikuje i potkrepljuje biblijskim metajezikom. U njegovom *Dnevniku* zabilježeno je deset okružnica, šest propovijedi i četiri poslanice, koje se na neposredan način dotiču rata i ratnog stanja u koje je Hrvatska bila uvučena. Iako u gradu Zagrebu nije bilo ratnih sukoba, nemiri i kaos što su ga izazivali prosvjedi protiv Srba, okupljanje i marširanje vojnika sa svih strana Hrvatske te prihvati i zbrinjavanje ratnih stradalnika, zahtijevali su dozu opreza u poentiranju javnih poruka. Stoga svaki Bauerov nastup zahtijeva od povjesničara distinktivnu percepciju, uzimajući u obzir trenutne konstelacije različitih društveno-političkih faktora.

Prve Bauerove poslanice, propovijedi i okružnice izražavaju svijest i potrebu očuvanja Monarhije kao

2 Ivan Macan. 1998. *Antun Bauer – filozof i nadbiskup*, <http://www.hrcaak.srce.hr/file/2444> (20. studenog 2014. god.).

3 U Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu čuvaju se tri sveska *Dnevnika*, kojega su vodili dr. Svetozar Rittig u razdoblju od 27. travnja 1914. do 10. travnja 1915., te dr. Kamilo Dočkal od 10. travnja 1915. do početka 1919. godine.

4 Josip Buturac, *Zagrebački biskupi i nadbiskupi 1094 – 1944.*, Zagreb: Tisak Nadbiskupske tiskare, 1944., str. 51.

5 Janko Barlè, Svetozar Rittig, *Zagrebački nadbiskup dr. Antun Bauer u životu i djelu*, Zagreb: Tisak Nadbiskupske tiskare, 1929., str. 45.

6 Josip Buturac, Franjo Emanuel Hoško, *Antun Bauer*, Hrvatski biografski leksikon, sv. I., Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1983., str. 539.

okvirne cjeline nužne za opstanak Hrvatske i hrvatstva te njihovu konvergenciju u pogledu aktivnog hrvatskog uključenja u rat.

Antiratne poslanice

Dana 29. srpnja 1914. nadbiskup Bauer izdaje svoju prvu *Okružnicu* povodom izbijanja Prvog svjetskog rata, koja je tiskana još istoga dana i u kojoj osuđuje *strahoviti čin*⁷ ubojstva nadvojvode Franje Ferdinanda koji vapi za pravdom u obliku oružane borbe protiv neprijatelja. Iz razumljivih razloga on opravdava odlazak hrvatskih vojnika u borbu *za kralja i dom*. No, istodobno poziva na molitvu *...kako bi Gospodin skratio vrijeme rata*,⁸ obvezavši svećenstvo da obavlja molitve propisane za vrijeme trajanja rata.

Zagreb doskora postaje stjecište otpravljanja vojnika u rat, čemu u prilog govori događaj od 30. srpnja 1914., kada je nadbiskup Bauer pozvan na svečanu prisegu 53. domobranske pukovnije na vježbalištu Črnomerec. Uz njega, svečanosti su nazočili i ban Ivan Skerlec s predstavnicima vlade te mnogobrojni općinski službenici. Iza svete Mise vojnicima je podijelio blagoslov i izrekao oduševljeni govor, u kojem još jednom poziva hrvatske vojnike na smjelost u obrani Monarhije, kralja i katoličke vjere. Takav Bauerov stav koincidira s činjenicom njegove odanosti bečkoj kruni, koja je u skladu s apostolskim pravom birala i postavljala zagrebačke biskupe i nadbiskupe.

U Zagrebu je vladala velika uzbuđenost zbog objave rata. Javno mnijenje bilo je odlučno protiv Srbije i Rusije, a na strani Austro-Ugarske. Politički pragmatizam zagrebačkog Kaptola očituje se u konstatacijama i spoznaji da eventualna pobjeda Austro-Ugarske Monarhije Hrvatskoj neće donijeti bitno poboljšanje, ali se grozi pomisli njenog gubitništva kada bi Bosna i Hercegovina, koju smatra hrvatskom zemljom, zauvijek bila istrgnuta iz hrvatskog okruženja i utjecaja.

Bauerov tajnik dr. Svetozar Rittig u nadbiskupovom *Dnevniku* primjećuje činjenicu o velikoj popularnosti nadbiskupa Bauera među Zagrepčanima te istodobno bilježi brojne ispovijedi vojnika po svim zagrebačkim crkvama. U dnevničkom izvještaju od 9. kolovoza, među ostalim, bilježi zanimljivu konstataciju o očitijoj depasiranosti odlaska hrvatskih vojnika na ratište *...Nedjelja. Ništa novoga. Vojnici još sveudilj prolaze: pričuvni i ustaški bataljuni iz Like. Turobno je slušati njihove pjesme, kad pomisliš, da će mnogi od*

ovih ljudi ostaviti svoje kosti u tuđini.⁹ Nadbiskup Bauer u svom dvoru kroz cijelo to vrijeme prima časnike i podmaršale koji dolaze po moralnu potporu mjesne Crkve.

Već 18. kolovoza u Zagreb je stiglo prvih 150 ranjenika s ratišta, koje je nadbiskup pohodio na brojnim mjestima po Zagrebu te iskazivao milosrđe prema njima, darujući im raznovrsne potrepštine. U *Dnevniku* od 22. kolovoza tajnik Rittig izvještava kako su nadbiskup i on posjetili ranjenike smještene u Realnoj gimnaziji i Preparandiji te u *Garnizonspitalu* u Vlaškoj ulici. Nadbiskup je prve ratne neuspjehe hrvatskih vojnika u Srbiji proživljavao vrlo emotivno, zbog čega se često loše osjećao.

Doskora je 28. kolovoza održana procesija Zagrepčana Majci Božjoj Remetskoj upravo na poziv nadbiskupa Bauera, kojoj se pridružilo i gradsko poglavarstvo kako bi se zavjetovali *...za sretnu pobjedu našega oružja u pravednom ovom ratu*.¹⁰ U propovijedi, što ju je tom prigodom izrekao okupljenom mnoštvu, razvidna je misao o pravednom i nametnutom ratu Austro-Ugarskoj Monarhiji i njenom već ostarjelom vladaru. On tu multinacionalnu državu drži sigurnim okvirom za hrvatski narod i katoličku vjeru te zaziva Boga *...da ustane na obranu pravedne borbe naše*.¹¹ Uz političke konotacije, nadbiskup koristi ratno stanje za zorno opisivanje Božje kazne zbog otpada od vjere i morala te poziva narod na pokajanje i veće očitovanje vjere. Kao tendenciozno mirotvorna može se okarakterizirati i Bauerova božićna propovijed u kojoj je dominantna misao o Isusu kao kralju mira temelj i poticaj za razvoj ljubavi spram blišnjega. Naročito se osvrnuo na tzv. "modernu kulturu" koja *...ne pozna ljubavi blišnjega, nego ide za taštim sjajem i uživanjem*.¹²

Godina 1915. prolazila je u znaku Bauerove zauzetosti oko zbrinjavanja ranjenika po zagrebačkim bolnicama i prihvatilištima. On sâm postaje aktivnim članom mnogobrojnih odbora za podizanje zaklada u korist nastradalih u ratu. Primjerice, 3. ožujka postaje član-utemeljitelj *Zitinog doma vojnih invalida*, udruženja koje je osnovano u svrhu pomaganja ratnim stradalnicima. Tijekom te godine u nadbiskupskom dvoru više je puta boravio i ban Skerlec, raspravljajući o hrvatskom položaju u ratnim okolnostima. Svoju božićnu propovijed nadbiskup Bauer dominantno je posvetio ratnom stradanju i objašnjavanju zašto Bog *...sada tako ljuto bije rod ljudski strahovitim ratom, koji je razlog ljudskom stradanju*.¹³ Novi nadbiskupov tajnik dr.

7 Nadbiskupski arhiv Zagreb (NAZ), *Dr. Antun Bauer- nadbiskup zagrebački*, Dnevnik, II. sv., Zagreb, str. 19 v.

8 Isto, str. 19 v.

9 Isto, str. 22 v.

10 Isto, str. 28 v.

11 Isto, str. 28 v.

12 Isto, str. 47 v.

13 Isto, str. 98.

Kamilo Dočkal bilježi kako su ...riječi Preuzvišenoga nadbiskupa bile kao melem na ranu slušača. Obilno je bio naplaćen ogromni trud, koji je Preuzvišeni uložio u sastavak propovijedi.¹⁴

Duhovni autoritet što ga je nadbiskup Bauer gradio kroz cijelo vrijeme rata očitovao se na mnoge načine, a svakako jedan od najsuggestivnijih zbilo se 7. siječnja 1916. u večernjim satima ...*Poslije večere zbilo se neobičan događaj. Vojska defilirala pred palačom Preuzvišenoga nadbiskupa uz bakljadu. Klicalo se hrvatskom nadbiskupu dr. Baueru.*¹⁵

Narodne novine od 17. travnja 1916. donose analizu Bauerovog govora izrečenog 15. travnja 1916. prigodom održavanja dobrotvornog koncerta u Zagrebačkoj katedrali za potrebe organizacije Crvenog križa. Govor je nastojao senzibilizirati posjetitelje za davanje priloga za pomoć najsiromašnijima. U tu svrhu nadbiskup je istaknuo važnost milodara i milostinje, pozivajući sve prisutne da se oslobode oholosti i škrtosti ...*Tâ, samo ono što smo kao milostinju spustili u krilo bijednika, ostaje zauvijek naše te ne prelazi ni na koga kao baština, već će biti naša baština, naša imovina u vječnosti!*,¹⁶ aludirajući na nesebično pomaganje u ratnim vremenima.

U propovijedi održanoj prigodom zavjetne procesije u Remetama, 10. svibnja, Bauer poziva na obnovu duha u vremenu posvemašnje duhovne i materijalne bijede te moleći za mir, spominje se Sv. Oca pape Benedikta XV. i njegovih mirotvornih nakana. U završnom dijelu propovijedi spominje Hrvatsku i hrvatski narod ta apelira na vjernike za molitvu radi ujedinjavanja hrvatske domovine, na koju zaziva mir i sreću ...*Braćo Hrvati! Malen smo narod, malena je lijepa naša i draga domovina. I nju hoće dušmani da nam cijepaju i otimaju. U svjetskom ovom ratu radi se i o nama, o opstanku našem. A Hrvat, vjeran premilostivom kralju svomu i domovini, zadivio je opet svijet neprispodobilim junaštvom i hrabrošću svojom i ubrao najveće pohvale na svim bojnim poljanama. Braćo! Ovu vjernost kralju, ovu hrabrost i junaštvo, ovu proživenu dragu krv junaka naših, hrvatske braće naše, saberimo u jednu kitu i toj kiti dodajmo još sveti zavjet naš, da ćemo uvijek ostati vjerni Božanskomu sinu Marijinu, i ovu kitu položimo u prečisto srce nebeske Gospe, Majke i Kraljice naše. Molimo je, neka Ona sve to sa svojim zagovorom prinese pred prijestol Božji, neka nam isprosi, da se ujedine srca naša i domovina naša i da joj skori mir donese pravu i trajnu sreću. Amen.*¹⁷

Bauerovi javni govori prožeti su neprestanim osvrtom na ratno stanje jer u njemu traži pitanje uzroka i dubljeg smisla zla koje je snašlo čovječanstvo. Tako je rat po njemu samo logična posljedica svakovrsnih zala i nemorala, koje je eksplicitno istaknuo u Okružnici pod nazivom *Za pobjedu i mir*. Stoga u njoj potiče svećenstvo cijele nadbiskupije da porade na kršćanskom kreposnom življenju svojih vjernika ...*Nije proživena krv naših junaka i njihova rana smrt jedina zla posljedica rata. Nijesu razne oskudice, nestašice i skupoća jedina rana, što ju rat svima osjetljivo zadaje. Imade i drugih zlih posljedica rata, imade i drugih bolnih rana, s kojih krvvari srce pastira, a te su čudoredno propadanje naroda. Tužnim srcem moramo čuti, gdje u odsuću muževu po gradovima i selima vlada lakomnost, raskošnost, pače i pokvarenost.*¹⁸

Nadbiskup osobito preporuča posvetu puka Božanskom Srcu Isusovu čiji je i sam bio osobiti štovatelj, te s tom nakanom naređuje svećenstvu obavljanje molitvi devetnica i javno moljenje molitve Sv. Oca za mir u svijetu. Prema njemu, upravo je utjecanje Srcu Isusovu pravi put do pobjede u ovom ratu ...*Mi smo prošle godine posvetili sav svoj pravovjerni puk Božanskomu Srcu Isusovu u čvrstoj nadi, da ćemo u tom Srcu naći jakost i utjehu, te i najteže udarce podnesemo odanom strpljivošću, a uz to sve svoje dužnosti vršimo vanrednom revnošću i do kraja ustrajemo u vrućoj molitvi, da dođemo do prave i odlučne pobjede. U svojim se nadama nijesmo prevarili: odonda su naše vojske i vojske naših vjernih saveznika stale ubirati sjajne lovorike pobjede.*¹⁹

Djeca i mladež u svakom se ratu, pa tako i u ovom, najteže snalaze te im je potrebna svakovrsna pomoć.²⁰ Izostanak njihove moralne odgovornosti i društvena nevinost percipirana je na razini opće Crkve osjetljivom fragilnošću što je, prema mišljenju mnogih teologa, apsolutno moglo pomoći da se pojačanim pastoralnim radom na njihovoj pobožnosti u konačnici ...*umilostivi pravedna kazna Božja.*²¹ Stoga je na Bauerovu inicijativu 30. srpnja 1916. sva zagrebačka katolička mladež primila po crkvama Svetu pričest po nakani pape Benedikta XV. u svrhu prestanka rata, a i sama njegova poslanica od 21. srpnja pod nazivom *Poslanica o skrbi za zapuštenu djecu* govori u prilog tim nakanama.

Bauerove humanitarne i mirotvorne inicijative pronijele su se i do samih vrhova Austro-Ugarske Monarhije. Narodne novine od 22. kolovoza 1916. tiskale su

14 Isto, str. 98.

15 Isto, str. 99 v.

16 Isto, str. 112r-112v.

17 Isto, str. 119.

18 Isto, str. 121.

19 Isto, str. 121.

20 Isto, str. 133 r.

21 Isto, str. 136.

članak u kojem izvještavaju da je ...*Njegovo cesarsko i apostolsko kraljevsko Veličanstvo blagoizvoljelo Previšnjim rješenjem od 21. kolovoza 1916. premilostivo podijeliti ... dru Antunu Baueru, nadbiskupu zagrebačkomu, počasni znak I. razreda Crvenoga križa s ratnom dekoracijom.*²² U okružnici što ju je dr. Bauer izdao povodom smrti kralja Franje Josipa I., 21. studenog 1916., iščitavaju se riječi zahvalnosti i odanosti kralju i Monarhiji, a na Konzistoriju i sjednici Akademije održanima 24. studenog 1916. on u dominantnom slogu referira o zaslugama pokojnog kralja za hrvatski narod i Zagrebačku biskupiju. Novine *Hrvatska* u svom članku *Zagreb u žalosti za kraljem* donose potankosti o reakciji Kaptola na kraljevu smrt te govor nadbiskupa Bauera o njemu kao vladaru koji se ...*udostojao 1852. godine predložiti i uzdići zagrebačkog biskupa na čast nadbiskupa metropolite i osnovati novu, sasvim odijeljenu Hrvatsko-slavonsku crkvenu pokrajinu nezavisnu od vlasti nadbiskupa kaločkoga i ostrogonskoga.*²³

Dana 30. prosinca 1916. u Budimpešti je okrunjen bračni par Karlo I. Habsburško-Lotarinški i Zita od Bourbon-Parme za hrvatsko-ugarske kraljeve, a kružnim svečanostima nazočio je i sâm nadbiskup. Povodom tog događaja hrvatski nadbiskupi i biskupi donose zajedničku okružnicu u kojoj pohvalno govore o novom caru i kralju Karlu I. kako je obećao djelovati u korist svih naroda Monarhije, s naglaskom na uspostavi konačnog mira među zaraćenim stranama.²⁴ Biskupi, stoga, pozivaju narod na molitvu za kralja i na tu nakanu izdaju naredbe svećenstvu o organiziranim molitvama.

Tijekom 1917. godine u Hrvatskoj su se intenzivirale intencije za što skoriji prestanak ratnih sukoba i uspostavu mira na svim razinama Zagrebačke nadbiskupije. U okružnici od 26. lipnja nadbiskup Bauer ponovno poziva svećenstvo cijele nadbiskupije da potakne mladež da u nedjelju 1. srpnja u što većem broju pristupe Svetoj pričesti s molitvenom nakanom za što skoriju uspostavu mira. U istoj poslanici on eksplicitno kaže: *Po izričitoj želji Njegovog cesarskog i kraljevskog apostolskog Veličanstva određujem, da se u nedjelju, dne 01. srpnja te godine u svim katedralama, zbornim, župnim i samostanskim crkvama služi svečana misa "Coram exposito Sacramento" za što skoriji sretan mir. Na tu misu neka se pozovu mjesne oblasti i škole. Poslije mise neka se izmoli molitva za mir Sv. Oca pape Benedikta XV. i doda pet Očenaša i pet Zdravomarija.*²⁵

Osim za propovjedaonicom, Bauer iznosi svoje viđenje rata i u drugim prigodama. Primjerice, 28. srpnja 1917. na sjednici Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, povodom 50. obljetnice njenog osnutka, osvrće se na rat i financijske teškoće koje su uslijed toga nastale u vezi s radom Akademije. Nešto ranije, 13. svibnja 1917., primio je deputaciju za gradnju spomen-crkve hrvatskih vojnika u Zagrebu. Predsjednik Odbora dr. Ignacije Repar zamolio je dr. Bauera, kao saborskog pokrovitelja, da od Sv. Oca ishodi blagoslov za tu nakanu. Inače, ta je crkva trebala biti spomen na tisućitu obljetnicu Hrvatskoga kraljevstva, kao i uspomena na sve vojnike koji su položili život u Prvom svjetskom ratu.

Godina 1918. označena je kao zadnja ratna godina u kojoj su naponi za uspostavu konačnog mira bili najdublji i najintenzivniji. U Hrvatskoj dolazi do korjenitih političkih promjena i iznalaženja političkih rješenja u čijem se kontekstu Austro-Ugarska Monarhija više ne spominje kao politički okvir u kojem bi se ona dalje razvijala i opstajala. Već se *Zagrebačkom deklaracijom* iz ožujka te godine predviđala mogućnost gradnje daljnje političke sudbine Hrvatske izvan okvira podunavske Monarhije, zastupana od dominantne političke struje Jugoslavenskog odbora. To je označilo postepeni prekid legitimnog djelovanja austrougarskog državnog aparata na hrvatskom teritoriju, a ujedno označilo i skorašnji pravni prekid između institucije Zagrebačke nadbiskupije i habsburške investiture. Iako se zagrebačko svećenstvo izjasnilo za političke opcije Jugoslavenskog kluba i trijalističkog preustrojstva Monarhije još od 30. svibnja 1917. godine ...*vidjevši u njima naj-snažniji izražaj tradicionalnih težnji hrvatskoga klera za samostalnost i slobodu svoje otadžbine,*²⁶ na pomolu je bila njena sve očitija dezintegracija. Nadbiskup Bauer u svojim obraćanjima narodu sve do povijesne sjednice Hrvatskog sabora od 29. listopada 1918. ne govori o političkim promjenama u Hrvatskoj, nego se i dalje fokusira na molitvu i što skoriji mir te zaključuje ...*da pravoga i trajnoga mira neće biti, dokle god se narodi ne posvete Bogu, izvoru pravice.*²⁷

Dan nakon spomenutog povijesnog saborskog zasjedanja kada su prekinute sve državno-pravne veze Hrvatske s Austrijom i Mađarskom, nadbiskup Bauer izdaje proglas pod nazivom *Svećenstvu zagrebačke metropolije,*²⁸ u kojem ih poziva na molitvu za novostvorenu Državu Slovenaca, Hrvata i Srba. U novim političkim prilikama hrvatski biskupi u okružnici pod nazivom *Velečasnom dušobrižnom svećenstvu Crkve-*

22 Isto, str. 143.

23 Isto, str. 175 v.

24 Isto, str. 186 v. – 187.

25 NAZ, *Dr. Antun Bauer – nadbiskup zagrebački*, Dnevnik, III. sv., str. 44v.

26 Isto, str. 85 v.

27 Isto, str. 86.

28 Isto, str. 144 r.

ne pokrajine Zagrebačke, zabranjuju svećenstvu javno govoriti o politici, a naročito o budućem državnom uređenju Države SHS, jer bi zbog toga ...mogle za sv. Crkvu nastati teške pogibli.²⁹ Katolička crkva u Hrvatskoj našla se sada izvan okvira Austro-Ugarske Monarhije, slobodna i nesputana od volje Beča. Stoga je promijenjena i službena retorika kojom je nekadašnja habsburška državna tvorevina sada proglašena "tamnicom naroda."

Zajednička okružnica svih hrvatskih biskupa od 29. studenog 1918. pod nazivom *Časnom svećenstvu i vjernom puku mir i blagoslov od Gospodina našega Isusa Krista*, koju je supotpisao i sam nadbiskup Antun Bauer, predstavlja posljednju u nizu takvih javnih obraćanja narodu o poimanju Prvog svjetskog rata te pozivu na bezuvjetni mir. Najveće zasluge za postizanje svjetskog mira pripisane su papi Benediktu XV. i američkom predsjedniku Thomasu Woodrowu Wilsonu. Ova iscrpna i rječita okružnica, podijeljena na sedam točaka, na eksplicitan način zaključuje i donosi stavove biskupâ o proteklom ratu, slobodi, ljudskim pravima, jednakosti pred zakonom, naravi države te integrativnoj ulozi Katoličke crkve u svijetu, koji su trebali senzibilizirati hrvatski katolički puk za novu južnoslavensku državu nastalu raspadom Austro-Ugarske Monarhije. Još jednom je naglašena preporuka biskupâ da se ratne strahote i duševne rane povezane s njima zaliječe aktivnom vjerom ...*Dugotrajni je rat proizveo mnoga i duboka zla u pojedincima, u obiteljima, po selima i gradovima. Zato je potrebno da se izmirimo s Bogom, da zavlada živa vjera u svem narodu.*³⁰

Zaključak

Nadbiskup Antun Bauer sjeo je na stolicu zagrebačkih nadbiskupâ u teškim vremenima Prvog svjetskog rata, kako za Zagrebačku nadbiskupiju, tako i za cijeli hrvatski narod. Iz iznesene problematike njegovih antiratnih poslanica nameće se zaključak i spoznaja o njegovoj pragmatičnoj mirotvornoj retorici. Imajući prvenstveno na umu sebi odano svećenstvo, upravo je putem njega nastojao svojim mislima djelovati među vjernicima, kojima su njegove riječi i djela pružale utjehu. U svojim poslanicama, okružnicama i propovijedima uvijek je isticao potrebu žive vjere kao glavnog zaloga efektivne borbe u danima Prvog svjetskog rata. Antun Bauer od početka do kraja rata prilagođava svoj stav u skladu s razvojem društveno – političke situacije te se njegova percepcija rata i djelovanja mijenjala od „nametnutog i pravednog“ pa sve do apsolutne osude i

besmisla svjetskog sukoba. On ga cijelo vrijeme shvaća kao Božju kaznu zbog odreknuća i otpada od vjere, stoga i posve logičnu sudbinu čovječanstva.

Njegovi stavovi uvijek su imali uporište u vjeri i pozivanju na kršćanske vrijednosti ljubavi spram bližnjega, što je svakako bio najveći doprinos hrvatskom narodu i Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj u tim teškim vremenima, a ujedno je i glavni naglasak kod pristupa ovoj problematici.

Izvori

Dr. Antun Bauer – nadbiskup zagrebački, Dnevnik, I. svezak (14. II. 1911. – 03. V. 1914.), Zagreb, Nadbiskupski arhiv.

Dr. Antun Bauer – nadbiskup zagrebački, Dnevnik, II. svezak (03. V. 1914. – 29. XII. 1916.), Zagreb, Nadbiskupski arhiv.

Dr. Antun Bauer – nadbiskup zagrebački, Dnevnik, III. svezak (01. I. 1917. – 04. VII. 1919.), Zagreb, Nadbiskupski arhiv.

Literatura

Bakšić, Stjepan. Dr. Antun Bauer u redakciji „Katoličkog lista“, *Katolički list*, LXXXVIII (1937), Zagreb.

Barac, Fran. 1938. Dr. Antun Bauer, *Bogoslovska smotra*, XXVI (1938), Zagreb.

Barlè, Janko i Rittig, Svetozar. 1929. *Zagrebački nadbiskup dr. Antun Bauer u životu i djelu*, Tisak Nadbiskupske tiskare, Zagreb.

Buturac, Josip. 1944. *Zagrebački biskupi i nadbiskupi 1094 – 1944.*, Tisak Nadbiskupske tiskare, Zagreb.

Macan, Ivan. 1998. *Antun Bauer – filozof i nadbiskup*, <http://www.hrcak.srce.hr/file/2444> (20. studenog 2014. god.).

Mirošević, Franko (ur.). 1995. *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Školska knjiga, Zagreb.

Buturac, Josip i Hoško, Franjo Emanuel. 1983. „Antun Bauer“, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. I., Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.

29 Isto, str. 148 v.

30 Isto, str. 151-152 v.

Summary

Archbishop of Zagreb Dr. Antun Bauer's ecclesial letters during World War I

Key words: Dr. Antun Bauer, Archbishop of Zagreb, World War I, Archdiocese of Zagreb, ecclesial letters, sermons

The first years of service of Antun Bauer, the Archbishop of Zagreb, were marked by the start of World War I, which brought about profound changes in the Croatian society within the already visibly degenerating Austro-Hungarian Monarchy. Gradually rising in the hierarchy of the Church of Zagreb, he became the Archbishop of Zagreb upon the death of the for-

mer Archbishop Juraj Posilović on 26 April 1914. The hardship of the wartime years made the presiding over the fifth largest diocese in the Roman Catholic Church an arduous endeavor. His profound faith and sincere devoutness – explicitly stated even on his gravestone (*Fides vincit*) – were the leitmotifs of his every action. In this paper an analysis and synthesis of the original anti-war ecclesial letters from the Archbishop's personal diary is given as a chronology of paradigmatically formulated peacemaking efforts with the goal of building up the sensitivity to the wartime hardships that have to some extent befallen both Zagreb and the Archdiocese of Zagreb. Bauer's ecclesial letters, circular letters and sermons, which demonstrated the religious care of the local Church for the state and the people, have enhanced both his charisma and his reputation in the tumultuous times of a worldwide conflict.